

Секція: Економічна безпека

**ОСТРОВСЬКИЙ І. В.**  
аспірант Державної установи  
«Інститут економіки  
природокористування та  
сталого розвитку» НАН України  
м. Київ, Україна

## **ЕКОЛОГІЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ТЕХНОГЕННО НЕБЕЗПЕЧНИХ ВИРОБНИЦТВ**

Останні події в Україні, пов'язані з техногенними катаклізмами, вимагають більшої уваги як з боку державних, так і наукових структур до проблем та причин, що спонукають їх вирішення.

Нинішній рівень природно-техногенної безпеки України значною мірою обумовлений надмірними техногенними навантаженнями на природне середовище. За останні роки щорічно виникає понад 1000 надзвичайних ситуацій техногенного і природного походження, серед яких загальнодержавного характеру 1-2%, регіонального 10-16%, місцевого 15-32%, об'єктового характеру 50-65%, в яких щорічно гине дуже багато людей.

Найбільшого техногенного навантаження зазнають індустріально розвинуті регіони, які є зонами з надзвичайно високим ступенем ризику виникнення аварій та катастроф техногенного походження. Цей ризик постійно зростає внаслідок підвищення частки застарілих технологій та обладнання, зниження темпів відновлення і модернізації виробництва. Негаразди у відтворенні виробничого апарату стали причиною погіршення придатності і вікової структури виробничих основних фондів. Фактично припинилося оновлення фондів, збільшилися обсяги фондів із понаднормативними строками служби. [4]

Загалом у галузях виробничого сектора зношення машин і обладнання досягнуло понад 60%, у промисловості - 65%. Найбільший ступінь зношеності машин і обладнання, що перевищує 70%,

спостерігається в кольоровій металургії (75,3%), машинобудуванні і металообробці (71,4%), хімічній і нафтохімічній промисловості (70,8%).

На кінець 2013 року у промисловості технологічне обладнання віком 20 років і старіше становило понад 60%. В окремих галузях ситуація досягла критичної межі. В електроенергетиці 95% енергоблоків відпрацювали свій розрахунковий ресурс, в тому числі 72% перевищили свій граничний ресурс, 54% енергоблоків знаходяться в експлуатації понад 200 тисяч годин. При збереженні сучасних тенденцій до 2020 року кількість енергетичного обладнання зі строком експлуатації 30 і більше років складе 99%.

Для відновлення основних фондів необхідні значні капіталовкладення. Для порівняння, їх обсяги у 2010-2012 роках в Україні відповідають рівню 50-60-х років. Створилась ситуація, коли країна не в змозі відтворити структуру основних виробничих фондів (ОВФ), яка забезпечувала б ефективне і безпечне функціонування народногосподарського комплексу. Ступінь зносу ОВФ в цивілізованих державах не перевищує 25%, пороговий індикатор для економічної безпеки держави не повинен перевищувати 50%. Деградація основних фондів проходить при дуже низькій частці власних коштів підприємств, які направляються на відтворення - всього 1,5% щорічно від вартості ОВФ, тобто повне відновлення виробничих потужностей такими темпами стане можливим тільки через 50 років, тоді як у країнах Європи на це потрібно до 5 років. Для подолання такого стану необхідно забезпечити збільшення обсягу інвестицій в оновлення основного капіталу не менше ніж в 5 разів.

Структурні деформації економіки України яскраво відображають її сировинну спрямованість, а з урахуванням стану матеріально-технічної бази виробництва - демонструють потенційну серйозну екологічну загрозу. Більш того, спостерігаються наявні загрози технологічній і економічній безпеці країни. Україна все активніше стає сировинним додатком,

спеціалізуючись на прискореному розвитку ресурсодобуваючих галузей, причому в структурі експорту переважає не готова, а проміжна продукція і сировина. Проведені дослідження і статистичний аналіз підтверджують формування екологічної нераціональності економіки. [1, с.125-127]

За технічними і технологічними особливостями виробництва виділяється широке коло підприємств, які відносяться до потенційно і техногенно небезпечних. У структурі промисловості виділяється 57 підгалузей, у складі яких функціонують потенційно і техногенно небезпечні підприємства і виробництва. В них зайнято близько 2 мільйони осіб, а обсяг основних промислово-виробничих фондів складає понад 160 мільярда гривень.

Обсяг зношення основних промислово-виробничих фондів потенційно і техногенно небезпечних галузей економіки України на початок 2014 року склав більше ніж 70 мільярдів гривень, що становило майже 50% від їхньої загальної вартості. Це на 7,6% нижче зносу основних промислово-виробничих фондів у цілому по промисловості країни. Проте знос машин і обладнання даних галузей економіки значно перевищує середній по країні показник і досягає 65% вартості машин і обладнання потенційно і техногенно небезпечних підприємств.

В Україні є значна кількість потенційно небезпечних об'єктів у різних галузях економіки. На її території функціонує 4175 потенційно небезпечних об'єктів, серед яких 838 із найбільшим ризиком виникнення надзвичайних ситуацій. Діють 234 шахти, з яких понад 100 працюють більше ніж 45 років, 160 - 20 років, 50 введено в експлуатацію 100 років тому; практично на кожній шахті потрібна реконструкція вентиляційних установок. [5, с.212-214]

Дослідження стану основних фондів галузей і підприємств потенційно і техногенно небезпечних виробництв виявило, що високий рівень їх техногенної небезпеки обумовлений глибокими структурними

змінами в економіці країни, що призвели до зупинки низки виробництв, порушення господарських зв'язків і збоїв у технологічних ланках; високим прогресуючим зносом основних виробничих фондів, який досягнув у низці галузей 70-80%; падінням технологічної і виробничої дисципліни, рівня кваліфікації персоналу; зниженням вимогливості, ефективності роботи органів нагляду і державних інспекцій; високою концентрацією населення, яке мешкає поблизу потенційно небезпечних об'єктів економіки.

Тому ключовими завданнями на найближчий період має бути розробка стратегії протидії ризикам природного і техногенного характеру на 2014-2020 роки та на період до 2030 року.

Україна має в повній мірі перейти в системі реагування на надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру до політики «прийнятного ризику». Разом з тим, перехід України до політики прийнятного ризику потребує докорінної зміни всієї виконавчої і законодавчої системи управління природно-техногенною безпекою. В даний час її ефективність надзвичайно низька. [2]

Для підвищення рівня техногенно-екологічної безпеки потенційно і техногенно небезпечних виробництв та зниження рівня ризику виникнення надзвичайних ситуацій на державному рівні необхідно:

1. Здійснити перехід в Україні на аналіз і управління техногенними ризиками як основну систему регулювання безпеки її населення і території, що забезпечить подолання негативної тенденції зростання кількості надзвичайних ситуацій техногенного характеру.
2. Створити цілісну міжвідомчу систему інтегрального моніторингу і прогнозування надзвичайних ситуацій, яка включала б організацію центру прийняття і обробки інформації, що надходить від різних систем, органів виконавчої влади.
3. Підвищити ефективність роботи органів державного нагляду за станом і функціонуванням потенційно небезпечних виробництв з метою істотного

обмеження їх діяльності і зниження рівня небезпеки за рахунок уточненої оцінки залишкового ресурсу обладнання, зниження критичних робочих параметрів установок, зменшення міжремонтних періодів і т.д.

4. Здійснити масовані інвестиції в модернізацію промислового виробництва, виведення із експлуатації виробничих фондів, що відпрацювали свій ресурс, перехід на сучасні безпечні технології.

5. Збільшити інвестиції в заходи щодо попередження, ліквідації і зниження тяжкості наслідків надзвичайних ситуацій, в т.ч. розробку економічного механізму регулювання безпеки населення і територій, розробити механізми завчасного виділення централізованих капітальних вкладень і коштів на експлуатаційні витрати для проведення капітальних і ремонтно-відновлювальних робіт на потенційно небезпечних об'єктах. [4]

Література:

1. Безпека регіонів України і стратегія її гарантування у 2-х т.: [Б. М. Данилишин, А. В. Степаненко, О. М. Ральчук та ін.]. - К.: Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова Думка» НАН України», 2008. - 392 с.
2. Галушкіна Т.П. Еколого-збалансовані пріоритети розвитку територій: концептуальні засади та організаційний механізм / Т.П. Галушкіна, Л.М. Грановська. – Одеса, 2009. – 372 с.
3. Дорогунцов С. Державне регулювання техногенно-екологічної безпеки в регіонах України / С. Дорогунцов, А. Федорищева // Економіка України. - 2002. - № 4. - С. 70-76.
4. Дронова О.Л. Фактори ризику техногенних надзвичайних ситуацій в Україні / О.Л. Дронова. - К.: Інститут географії НАН України, 2011. - 270 с.
5. Інноваційно-інвестиційна і технологічна безпека трансформації регіональних економічних систем / За заг. ред. М. А. Хвесика. - К.: наукова думка, 2013. - 486 с.